

Котляр Ю. В.,
д.і.н., професор, завідувач кафедри історії,
Чорноморський державний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

ЗАГАДКА СМЕРТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Рецензія на монографію: І. Б. Марцінковський. Історико-медичне дослідження стану здоров'я та причини смерті Т. Г. Шевченка у контексті розвитку медичної науки XIX – XXI століть. – Миколаїв: НУК, 2014. – 296 с.

Котляр Ю. В.,
д.и.н., профессор, заведующий кафедры истории
Черноморский государственный университет имени Петра Могилы,
г. Николаев, Украина

Загадка смерти Т. Г. Шевченка. Рецензия на монографию: И. Б. Марцинковский. Историко-медицинское исследование состояния здоровья и причины смерти Т. Г. Шевченка в контексте развития медицинской науки XIX – XXI веков. – Николаев: НУК, 2014. – 296 с.

Kotlyar Yuriy,
Petro Mohyla Black Sea State University,
Mykolaiv, Ukraine

The mystery of the death of T. G. Shevchenko. Review on the monograph: I. B. Martsinkovsky. History of medicine and the study of the health status and causes of death T. G. Shevchenko in the context of the development of medical science of the XIX – XXI centuries. – Mykolaiv: NUS, 2014. – 296 p.

І.Б. Марцінковський – лікар, кандидат наук, відомий український шевченкознавець. В рік 200-річчя з дня народження Великого Кобзаря, він видав свою головну працю – книгу, в якій спробував відповісти на одну із таємниць сучасної історичної та медичної літератури. В чому ж причина смерті Т.Г. Шевченка в такому молодому – 47-річному віці?

Дослідження історико-клінічної реконструкції перебігу хвороб та встановлення причин смерті видатних історичних діячів має непересічне значення для історії медицини. В даному контексті, важливою є проблема показу стану здоров'я та причини смерті Т.Г. Шевченка. Численні біографічні праці, які висвітлюють його життєвий шлях, ґрунтовно і докладно описують основні віхи життєвої долі, зосереджують увагу на взаєминах Кобзаря із владою, громадськими організаціями і сучасниками та здобутих митцем досягнень у літературі й мистецтві. Проте, такого роду дослідження

дають слабке уявлення про перенесені ним хвороби та як вони вплинули на стан здоров'я, а відповідно й на творчість. Досліджень стосовно хвороб і причини смерті Т.Г. Шевченка, як і взагалі видатних українських постатей, в українській історико-медичній літературі недостатньо. Головним чином – це невеликі публікації, які зосереджують увагу на окремих представниках медичного оточення митця, рівня медицини досліджуваного періоду. Ґрунтовних історико-медичних досліджень перенесених Т.Г. Шевченком хвороб, розгляду причини його смерті, оцінки проведеного лікування у світлі можливостей медицини середини XIX ст. та сучасного розвитку клінічних знань, а також аналізу медичного оточення митця до нашого часу не проводилося.

До недавнього часу, аналогічні роботи щодо стану здоров'я українських письменників, присвячувалися лише М. Гоголю та І. Франку. Окремі ж аспекти вказаного

питання піднімалися в роботах про причини захворювання туберкульозом Лесі Українки та заключному перебігу хвороби у хворого на ревматизм М. Коцюбинського¹.

Покладений в основу дослідження системний підхід з використанням у сукупності з ним архівознавчого, текстологічного, історико-генетичного, клініко-діагностичного, історико-реконструктивного методів дослідження на підставі аналізу широкої та різноманітної джерельної бази дозволив автору розробити і використати в монографії історико-клінічну методологію реконструкції основної та супутніх хвороб Т.Г. Шевченка стосовно життєвих періодів та визначити причину його смерті.

Реконструкцією клінічного перебігу хвороби Т. Шевченка вперше доведено, що безпосередньою причиною його смерті (10 березня 1861 р.) стала прогресуюча серцева недостатність, що відповідала за сучасними критеріями III стадії IV функціональному класу, а також не виключена при цьому і тромбоемболія легеневої артерії або фібриляції шлуночків, що спричинило зупинку серця².

Монографія складається з шести розділів, вступу, висновків, додатків, списку використаних джерел. Автором книги поставлено ряд важливих завдань, серед яких пріоритетними є:

1. Хвороби і причини смерті видатних митців та науковців XVIII – XX ст.;
2. Матеріал, обсяги та методи дослідження;
3. Анамнез життя Т.Г. Шевченка та перенесені ним хвороби;
4. Стан здоров'я та смерть Т.Г. Шевченка;
5. Диференціальна діагностика захворювань та причини смерті Т.Г. Шевченка;
6. Обґрунтування історико-клінічної методології дослідження стану здоров'я та причини смерті Т.Г. Шевченка.

Звертає на себе увагу джерельна база монографії, яка складається з різноманітних документів і матеріалів, як опублікованих, так і архівних. Використані фонди Національного музею Тараса Шевченка, Державного архіву Миколаївської області, матеріали періодики. Чимала кількість

джерел вводиться до наукового обігу вперше. Джерельна база публікації достатня для виконання поставлених завдань. Основні положення і висновки дослідження здобувача базуються на об'єктивних даних, які не викликають сумніву в їх достовірності.

В роботі проаналізовано стан здоров'я Т.Г. Шевченка за періодами, вплив способу життя на розвиток захворювань, рівень надання медичної допомоги у відповідності з можливостями медицини досліджуваного періоду. На основі розробленої автором методології він, з точки зору сучасних медичних знань, вперше здійснив медичний генеалогічний аналіз родоводу Т.Г. Шевченка, показав причини виникнення у митця ревматизму як основного захворювання, розвитку його ускладнень, які призвели до смерті, а також визначив перенесені поетом-художником супутні захворювання, які мали негативний вплив на здоров'я та перебіг основної хвороби.

Вперше в історико-медичних дослідженнях автор зробив аналіз медичного оточення Т.Г. Шевченка, розширив відомості про лікарів, знайомих з Кобзарем, зокрема, про військових лікарів С. Нікольського, К. Новицького, Ф. Фішера, які на різних етапах життя митця спілкувалися з ним або надавали йому медичну допомогу.

Матеріал дослідження детально проаналізований, висновки ґрунтовно аргументовані з використанням клінічних, історичних та шевченкознавчих джерел і добре проілюстровані. Основні результати дослідження оприлюднені в публікаціях у фахових медичних та історичних періодичних виданнях.

Запропонована автором історико-клінічна методологія, в якості перевірки, застосовувалася у дослідженнях для встановлення хвороб та причин смерті гетьмана України Б. Хмельницького і російського державного діяча XVIII ст., князя Г. Потьомкіна-Таврійського⁶.

Виклад матеріалу досліджень, наукових положень, висновків поданий доступно, професійною українською літературною мовою.

Особливо вдалими, на наш погляд, є розділи 3 і 4, присвячені стану здоров'я, хворобам та смерті Т.Г. Шевченка, які надають новий медичний та історичний матеріал.

¹ Марцінковський І.Б. Історико-медичне дослідження стану здоров'я та причини смерті Т.Г. Шевченка у контексті розвитку медичної науки XIX – XXI століть. / І.Б. Марцінковський. – Миколаїв: НУК, 2014. – С. 10.

² Там само. – С. 225.

Однак, монографія має і певні недоліки. Робота б значно виграла якби автор використав більше архівного матеріалу, який надав би дослідженню більшої ґрунтовності. Також бажано було б збільшити ілюстративний матеріал.

Проте, вказані недоліки не впливають на загальне позитивне враження від монографії, яка є важливим внеском у дослідження історії України, історії медицини та шевченкознавства. Книга буде корисною для викладачів, студентів а також всім, хто цікавиться історичним минулим нашої держави.

© Котляр Ю. В., 2014

Дата надходження статті до редколегії 22.03.2014

³Там само. – С. 225.